

РОЗДІЛ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9.01

ПОНЯТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО РОЗУМІННЯ В ПРАВІ (КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

CONCEPT OF POLICE ACTIVITY AND APPROACHES TO ITS IN LAW (CRIMINOLOGICAL ASPECT)

Коваленко А.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант*

Національної академії внутрішніх справ

У статті проаналізовано кримінологічний аспект основних підходів до розуміння поняття поліцейської діяльності в праві. Досліджено сутність відповідного поняття та з'ясовано його феномен у сучасній правовій системі суспільства.

Ключові слова: поліція, діяльність, запобігання злочинності, злочинність, органи охорони правопорядку, права держава, кримінологія.

В статье проанализирован криминалогический аспект основных подходов к пониманию понятия полицейской деятельности в праве. Исследована сущность соответствующего понятия и выяснен его феномен в современной правовой системе общества.

Ключевые слова: полиция, деятельность, предотвращение преступности, преступность, органы охраны правопорядка, правовое государство, криминология.

The article analyzes the criminological aspect of the basic approaches to understanding the concept of police activity in the law. The essence of the corresponding concept is studied and its phenomenon is clarified in the modern legal system of society.

Key words: police, activity, prevention of crime, crime, law enforcement agencies, rule of law, criminology.

Актуальність тематики. Сучасні державні перетворення сприяють демократизації та гуманізації суспільства. Проте ще багато перепон на шляху утвердження в Україні правової держави. Поліцейська давно діяльність цікавить дослідників, оскільки саме вона залишається однією з найбільш значущих в контексті захисту прав і свобод людини та громадянина.

Необхідність реалізації прав і свобод людини і громадянина ставить перед суспільством нові завдання, зокрема щодо формування ефективної системи упорядкування суспільних відносин за допомогою створення модерної правоохоронної системи. Кримінологічний аспект питання поліцейської діяльності як процесу, покликаного забезпечувати правопорядок і безпеку громадян, набуває актуальності.

Зазначена тематика неодноразово вивчалася багатьма вітчизняними науковцями, серед них: І. Андрієвський, К. Бельський, Ж. Ведель, І. Горшеньова, В. Гессен, І. Губанов, В. Дерюжинський, Є. Додін, В. Іванівський, Д. Калаянов, М. Лошицький, В. Лешков, П. Михайленко, І. Мушкет, Ю. Римаренко, Ю. Соловей, Ю. Старілов, І. Тарасов, Г. Туманов, В. Шадрін, М. Шпилевський і багатьох інших, але, зважаючи на новітні виклики та необхідність додаткового тлумачення поняття поліцейської діяльності, вона потребує подальших розвідок.

Мета статті – на підставі аналізу підходів до розуміння поняття поліцейської діяльності, а також дослідивши її сутність, з'ясувати кримінологічний аспект значення феномена поліцейської діяльності в системі запобігання і протидії злочинності. У свою чергу, поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, а саме:

1. Зробити теоретичний аналіз поняття поліцейської діяльності з урахуванням думок різних учених та практиків.

2. З'ясувати, у чому полягає сутність поліцейської діяльності в Україні.

3. Підбити підсумки у вигляді з'ясування феномена поліцейської діяльності в системі запобігання і протидії злочинності.

Об'єктом статті є суспільні відносини у сфері поліцейської діяльності.

Предметом дослідження є кримінологічний аспект поліцейської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Поняття «поліцейська діяльність» нерозривно пов'язується з розумінням таких категорій, як «поліція» та «діяльність». Поліцією зазвичай називають систему органів з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

Обсяг і зміст поняття поліцейської діяльності держави визначається панівним уявленнями про соціальне призначення держави, її функції, про співвідно-

шення особистих, суспільних і державних інтересів. Отже, поліцейська діяльність багатогранна, а сам термін є досить широким та потребує надання йому статусу адміністративно-правової категорії [1].

В історичному ж аспекті етимологічне коріння даного поняття бере свій початок із часів Античності, це слово походить від грецького *politeia* (в основі якого лежить інше слово *polis* – «місто»). Аристотель терміном *politia* свого часу називав полісне (державне) управління. У такому значенні даний термін широко вживався в офіційній мові законодавства й адміністрації на території Стародавнього Риму, а пізніше у Візантії [2].

М. Москаленко визначає поліцейську діяльність як специфічну форму реалізації поліцейської функції держави, що передбачає цілеспрямований вплив відповідних державних інститутів (органів) на соціальні відносини [3].

В. Шадрін вважає, що це особливий вид соціальної, державно-управлінської діяльності, що здійснюється на основі закону і в інтересах суспільства, спрямованої на охорону і підтримку громадського порядку, гарантування громадської безпеки заходами примусу [4, с. 112].

К. Бельський поліцейську діяльність розуміє як особливий вид державно-управлінської діяльності, спрямованої на охорону громадського порядку, гарантування громадської (і будь-якої іншої) безпеки, пов'язаної із застосуванням державного примусу [5, с. 34].

Я. Когут висловлює думку, що поліцейська діяльність є видом правоохоронної діяльності уповноважених державою суб'єктів публічної адміністрації, що спрямована на встановлення та забезпечення правопорядку, з можливістю застосування заходів адміністративного примусу в передбачених законом випадках [6].

Й. Горінецький сутність поліцейської діяльності зводить до виявлення і розслідування злочинів, кримінального переслідування [7, с. 45].

М. Лошицький поліцейську діяльність визначає як охоронну діяльність держави, яка має своїм предметом охорони громадський порядок, а також наявні блага, особисті та майнові права [8, с. 82].

В європейській юридичній науці поліцейську діяльність розуміють як «діяльність внутрішнього управління, через яку окремі особи захищаються від небезпеки, що їм загрожує, від стихійних і особистісних сил, нейтралізують ці сили, встановлюють їм межі» [9, с. 16].

Варто констатувати, що тлумачення поняття «поліцейська діяльність» у сучасному теоретико-правовому полі різне. Деякі науковці зводять масштаб поліцейської діяльності суто до процесів розслідування злочинів, що по суті не відбиває в повному обсязі значення даного поняття, оскільки діяльність спрямована на запобігання та протидію злочинності, є лише одним із напрямків поліцейської діяльності в її реальному масштабі.

Отже, поліцейською діяльністю є санкціонована державою та регламентована законом державно-

управлінська діяльність спеціально уповноважених суб'єктів державної влади (а іноді й низки громадських організацій), спрямована на охорону громадського порядку, гарантування громадської (і будь-якої іншої) безпеки шляхом реалізації визначених повноважень.

Будь-яке поняття й явище має низку ознак, які йому притаманні. Ознаки характеризують та підкреслюють основні характерні риси, притаманні конкретному явищу, саме тому автором виділяються та будуть проаналізовані ознаки поліцейської діяльності.

Серед ознак поліцейської діяльності правознавці [4; 10; 11, с. 14] виділяють такі:

1. Поліцейська діяльність являє собою один із видів соціальної діяльності і характеризується всіма її основними ознаками.

2. Поліцейська діяльність – це керівництво спеціальними структурами публічної влади, зазвичай виконавчої її ланки, спрямоване на охорону громадського порядку, гарантування безпеки (громадської, державної, економічної та ін.).

3. Розуміється як усвідомлений і цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт.

4. Цілеспрямованість поліцейської діяльності задається тим, що держава нормативно-правовим порядком встановлює компетенцію суб'єктів цієї діяльності, засоби і способи здійснення юридично значущих дій.

5. Коло суб'єктів поліцейської діяльності є широким і не обмежується тільки поліцією.

6. Зміст і основу поліцейської діяльності становить поняття «охорона», що зумовлює особливий характер цієї діяльності. «Охороняти» означає стежити за збереженням, безпекою, недоторканністю, захищати когось або щось від нападів, посягань. У широкому сенсі це захист від небезпек соціального, природного, біологічного або техногенного характеру.

7. Для даної діяльності характерний специфічний набір методів (способів) її здійснення. Насамперед до них належать адміністративний нагляд і адміністративний примус.

8. Поліцейська діяльність за своєю природою є професійною, публічною, здійснюється виключно на правовій основі. Крім матеріального права, значну роль в її здійсненні відіграють процесуальні норми.

Усі ознаки поліцейської діяльності відображають безпосередньо її сутність. Визначений вище підхід є найбільш адаптованим та уніфікованим серед усіх наявних, оскільки найбільш широко характеризує поліцейську діяльність.

Визначений перелік ознак не є вичерпним.

Необхідно дослідити питання щодо сутності поліцейської діяльності, яка, хоч і була частково розкрита в процесі тлумачення поняття та синтезу ознак поліцейської діяльності, проте все ж має свою особливість.

О. Кобзар вважає, що поліцейська діяльність спрямована на задоволення потреб суспільства, які полягають у дотриманні законності та право-

вій охороні суспільних відносин. Також даний вид державної діяльності доповнює інші сфери державного впливу. Це пов'язано з тим, що поліція виникла в межах функціонування держави як суспільної організації людей, де всі сфери життєдіяльності забезпечуються органами державної влади, що діють від імені та в інтересах суспільства, впливають на правове регулювання суспільних відносин [12].

Автор акцентує увагу на тому, що поліцейська діяльність неможлива без функціонування суспільства у формі держави, на благо яким і працюють поліцейські органи.

О. Косиця акцентує увагу на тому, що метою поліцейської діяльності є забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також створення умов безпеки та благополуччя. Основою такої діяльності є дотримання принципів діяльності поліції (верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність) [1].

Акцентовано увагу на наявності принципів поліцейської діяльності, проте зазначимо, що дані принципи також можуть корегуватися залежно від держави чи суспільства, на базі якого функціонують поліцейські органи.

Отже, сутність поліцейської діяльності полягає у виконанні низки функцій спеціальними органами для ефективного забезпечення громадського порядку, публічної безпеки тощо для створення атмосфери безпеки в суспільстві (державі).

Висновки. Отже, на підставі аналізу підходів до розуміння поняття «поліцейська діяльність», виокремлення ознак даної категорії, а також з'ясування сутності відповідного поняття в кримінологічному контексті ми дійшли таких висновків:

1. Поліцейською діяльністю є санкціонована державою та регламентована законом державно-управлінська діяльність спеціально уповноважених суб'єктів державної влади (іноді й низки громадських організацій), спрямована на охорону громадського порядку, забезпечення громадської (і будь-якої іншої) безпеки шляхом реалізації визначених повноважень.

2. Серед ознак правознавці виділяють такі: є одним із видів соціальної діяльності; виконує правоохоронну й управлінську функції; розуміється як усвідомлений і цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт; їй властива нормативно-правова визначеність; полісуб'єктність (не зводиться лише до функціонування органів поліції); є охоронним утворенням; має механізм адміністративного нагляду й адміністративного примусу.

3. Сутність поліцейської діяльності полягає у виконанні низки функцій уповноваженими на те спеціальними органами з метою ефективного забезпечення громадського порядку, публічної безпеки, а також вирішення інших завдань для створення атмосфери безпеки в суспільстві (державі). Авторами також визначається, що поліцейська діяльність неможлива без функціонування суспільства у формі держави, на благо яким і працюють поліцейські органи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Косиця О. «Поліцейська діяльність» як наукова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. Адміністративне право і процес 2017. № 1. С. 133–137. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/26.pdf>
2. Реформирование полиции в странах центральной и восточной Европы / П. Абрахам, Д. Бакрач, А. Бек и др.; под ред. М. Капарини, О. Маренина.
3. Москаленко М. Концепция «полицейского права» как идейно-теоретическое основание организации и деятельности полиции дореволюционной России (историко-теоретический аспект): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; История правовых учений». СПб., 2004. 22 с.
4. Шадрин В. Полицейская деятельность как объект исследования (историко-правовой аспект). *Вестник Челябинского государственного университета*. 2003. № 1. Т. 9. С. 111–117.
5. Бельский К. Полицейское право: лекционный курс / под ред. А. Куракина. М.: Дело и сервис, 2004. 816 с.
6. Когут Я. Щодо поняття адміністративно-поліцейської діяльності. *Митна справа*. 2013. № 5 (2.2). С. 321–326.
7. Горінецький Й. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2005. 203 с.
8. Лошицький М. Теоретико-правові засади адміністративно-поліцейської діяльності держави: моногр. К.: МП «Леся», 2013. 370 с.
9. Губанов А. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности. М., 1999. 288 с.
10. Бельский К., Елисеев Б., Кучеров И. Полицейское право как подотрасль административного права. *Государство и право*. 2001. № 12. С. 45–53.
11. Проневич О. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 36 с.
12. Кобзар О. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект: моногр. Харків; Дніпропетровськ, 2015. 316 с.